

Primjena analitičke triangulacije u narativnom istraživanju međunarodnih kružnih radnih migracija

DOI: 10.5613/rzs.54.3.2

UDK331.556.4-055.2

303.022

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 21. 10. 2024.

Marija ŠARIĆ <https://orcid.org/0000-0002-5608-5758>*Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru, Hrvatska**msaric1@unizd.hr*

SAŽETAK

Iako je korištenje triangulacije u sociologiji uobičajeno, njezina je primjena u kvalitativnim istraživanjima manje zastupljena, često zbog percepcije da triangulacija služi isključivo kao alat za osiguravanje valjanosti. Ovaj rad pridonosi raspravama o analitičkoj triangulaciji u kvalitativnim istraživanjima, koja omogućava uvide o istraživanom fenomenu iz različitih perspektiva s ciljem upotpunjenja razumijevanja fenomena. U radu se predstavljaju teorijska i metodološka utemeljenja triangulacije i upotreba dvaju različitih analitičkih pristupa na istim podacima, s primjerima iz narativnog istraživanja o kružnim radnim migracijama žena. Cilj provedenog istraživanja bio je razumjeti elemente radno-migracijskih iskustava migrantkinja koji omogućavaju i podržavaju ostvarenje ciklusa međunarodnih kružnih radnih migracija. Provedeno je 25 narativnih intervjua s migrantkinjama iz Slavonije zaposlenima u sektorima njege u privatnom kućanstvu, poljoprivrede i turizma u Italiji, Austriji i Njemačkoj. Iskustvo ciklusa kružnih migracija razmatra se u dva aspekta: prvo, kroz ostvarenje redovitih ciklusa migracije, koji su analizirani kodiranjem svih intervjua, a zatim kroz ključnu situaciju neuobičajenog prekida migracije, nakon kojeg slijedi nastavak migracije. Drugi aspekt analiziran je metodom rekonstrukcije priče iz narativa sugovornica koje su doživjele takve prekide u migracijskim ciklusima. Rezultati kodiranja pokazuju da se kućanske obveze samo privremeno preraspoređuju tijekom ciklusa izbjivanja migrantkinje iz vlastitog kućanstva, ali dugoročno ustraju u uobičajenom obliku. Vinjete prikazuju strategije reorganizacije kućanskih obveza uključujući i prijelomni trenutak u kojima ženska uloga skrbnice postaje nezaobilazna, što dovodi do obiteljske odluke o prekidu radne migracije. Na primjeru se pokazuje kako analitička triangulacija tih rezultata omogućava bogatije razumijevanje ispreplitanja elemenata rodne i ekonomske dimenzije koje o(ne)mogućavaju cikluse kružnih migracija žena.

Ključne riječi: analitička triangulacija, narativno istraživanje, vinjete, kodiranje kvalitativnih podataka, kružne radne migracije

UVOD

Iako je triangulacija u mješovitometodskim istraživanjima uobičajena praksa u sociologiji, njezina primjena u istraživačkoj praksi kvalitativnih istraživanja nije toliko zastupljena. Glavni su razlozi za to u kritici da se triangulacija koristi kao alat za osiguravanje valjanosti istraživanja. To viđenje triangulacije proizlazi iz postpozitivističke i kvantitativne tradicije istraživanja, pri čemu se podrazumijeva to da ako rezultati dobiveni kombinacijom metoda istraživanja donose iste ili slične zaključke, tada je valjanost tih nalaza i zaključaka potvrđena (Silverman, 2014). Triangulacija se u kvalitativnim istraživanjima, međutim, ipak odvija u okviru nekih strategija istraživanja, poput kvalitativnih studija slučaja i etnografije, gdje je prikupljanje i kombiniranje različitih izvora podataka inherentno samom procesu istraživanja. U tim se pristupima, međutim, rijetko artikuliraju svrha i postupci provedbe triangulacije, ali se podrazumijeva da se kombinacijom više metoda prikupljanja podataka dublje ili šire obuhvaća analizirani slučaj ili fenomen. Svrha takve triangulacije nije usmjerena na valjanost istraživanja nego na tzv. upotpunjenje (engl. *completeness*) razumijevanja fenomena (Breitmayer, Ayres i Knafl, 1993). Osim u istraživačkim strategijama, triangulacija se u kvalitativnim istraživanjima često pojavljuje u projektima u kojima podatke prikuplja nekoliko istraživača/ica (triangulacija istraživača/ica) te se o ulozi takve triangulacije govori u kontekstu vjerodostojnosti i kvalitete istraživanja.

Ovaj rad pridonosi raspravama o kvalitativnoj triangulaciji s naglaskom na unutarmetodsku analitičku triangulaciju (Flick, 2004; Kimchi, Polivka i Stevenson, 1991; Thurmond, 2001). U radu se koriste primjeri iz narativnog istraživanja međunarodnih kružnih radnih migracija žena u okviru kojeg se upotrebljava jedna metoda prikupljanja podataka, narativni intervju, ali dvije metode analize tih podataka, kodiranje i rekonstrukcija radno-migracijskih iskustava sugovornica. Triangulacija se metodološki opravdava činjenicom da jedna metoda analize ne bi mogla obuhvatiti elemente koje omogućuje druga budući da su logika i cilj analitičkih postupaka različiti. Naposljetku, na primjeru rezultata dobivenih kodiranjem i vinjeti izrađenoj temeljem rekonstrukcije priče sugovornice pokazuje se triangulacija kojoj je svrha *upotpunjenje* razumijevanja istraživačkog problema s obzirom na pristupe analizi narativa (Breitmayer i dr., 1993).

Zahvaljujem Valeriji Baradi i Saši Božiću, mentorici i komentoru u doktorskom radu, koji su podržavali inovativna promišljanja prikupljanja i analize kvalitativnih podataka tijekom izrade dokorskog rada. Ovaj je članak utemeljen na iskustvima i analitičkim uvidima razvijenima tijekom istraživanja provedenog u sklopu dokorskog rada Međunarodne kružne radne migracije: iskustva žena iz Slavonije (2021), izrađenog na Međunarodnom združenom doktorskom studiju Sociologije regionalnog i lokalnog razvoja Sveučilišta u Zadru i Sveučilišta u Teramu, Italija.

ODREĐENJA TRIANGULACIJE S NAGLASKOM NA UPOTREBU U KVALITATIVNIM ISTRAŽIVANJIMA

Pojam triangulacije prvi su puta u kontekstu istraživanja upotrijebili Campbell i Fiske (1959) oslanjajući se na tehnički izraz iz navigacije, prema kojem se treća točka određuje koristeći dvije poznate ili vidljive točke (Breitmayer i dr., 1993). Autori tu ideju prenose u područje istraživačke metodologije i definiraju kao kombiniranje različitih mjerenja i metoda s ciljem provjere sposobnosti da se neka hipoteza održi čak i kad je suočena s nizom komplementarnih metoda ispitivanja. Međutim, brojna su poznata istraživanja koristila mješovitometodske i višemetodske pristupe prije same problematizacije takve kombinacije rezultata, poput istraživanja *The Philadelphia Negro* (1899) W. E. B. DuBoisa koji je kombinirao podatke iz cenzusa, ankete, promatranja i intervjuva, zatim *Poljskog seljaka u Europi i Americi* (1918) Thomasa i Znanieckog koji su koristili metode kvalitativne analize sadržaja pisama i životne povijesti, studije slučaja *Middletown: A Study in Modern American Culture* (1929) Lyndeovih koji su kombinirali dokumente, statistike, novinske isječke, intervjue i ankete, te kasnijih etnografija i studija slučaja Čikaške škole poput poznate Whyteove studije *Street Corner Society* (1943). Značajniju teorijsku pozornost triangulacija zadobiva tek devedesetih godina 20. stoljeća kad u društvenim znanostima, pa i sociologiji, dolazi do rasprava o pluralizmu teorija, važnosti mješovitometodskih istraživanja te teorijskoj i epistemološkoj koherentnosti i metodološkoj valjanosti takvog "kombiniranja". Općenito gledajući, ideja triangulacije proizašla je iz potrebe nadilaženja ograničenja jedne metode istraživanja i proširenja horizonta znanja koje se dobiva danim istraživanjem te povećanja kvalitete podataka, kao i vrijednosti istraživanja (Flick, 2018).

U kvalitativnim istraživanjima, metodološko razmatranje triangulacije Flick (2018) razgraničava u tri razvojne etape. Prva etapa, koju naziva "triangulacija 1.0",¹ odnosi se na razdoblje sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća kad Denzin (2017 [1970]) razrađuje definiciju triangulacije kao upotrebu različitih metodologija u istraživanju jednog fenomena. Denzin radi raščlambu triangulacije koja se i danas koristi te razlikuje 1) triangulaciju podataka, koja se odnosi na upotrebu različitih izvora podataka unutar jedne metode; 2) triangulaciju istraživača/ica, koja se odnosi na uključivanje nekoliko istraživača/ica u istraživački proces kako bi se smanjila pristranost pojedinog istraživača/ice; 3) teorijsku triangulaciju, koja se odnosi na upotrebu nekoliko teorijskih perspektiva za sagledavanje problema istraživanja te eventualnu falsifikaciju teorijskih postavki i/li sintezu teorijskih perspektiva; 4) unutarmetodsku i višemetodsku triangulaciju, koje se odnose na upotrebu

¹ Povijesni razvoj triangulacije kroz tri etape uglavnom se oslanja na Flicka (2018) koji im ujedno daje nazive, pozivajući se na Denzinovo (2012) imenovanje druge etape kao "triangulacija 2.0".

različitih podskala unutar jedne metode ili nekoliko različitih metoda za istraživanje jednog fenomena. Denzin se pritom, međutim, drži svrhe triangulacije kao alata za utvrđivanje valjanosti podataka i zaključaka, što pretpostavlja odabir instrumenata ili metoda prikupljanja podataka čije su snage i slabosti poznate, kako bi istraživač/ica onda njihovim kombiniranjem uravnotežio prijetnje valjanosti (Breitmayer i dr., 1993; Hammersley, 2008).

Druga etapa, tzv. “triangulacija 2.0”, obilježena je kritikom takvog određenja svrhe unutarmetodske i višemetodske triangulacije kao i Denzinovim odgovorima na te kritike.² Problematizirali su se aspekti određivanja (veće) primjerenosti jedne od metoda za istraživanje društvenog fenomena, povećanje valjanosti istraživanja i testiranje postavljenih hipoteza. Takvo viđenje triangulacije pripisivalo se pozitivizmu te se kosilo s antipozitivističkim epistemologijama sociologa koji su radili u okviru simboličkog interakcionizma i etnometodologije poput Silvermana (1985) te Lincoln i Gube (1985). Denzin temeljem upućenih kritika razrađuje svrhu triangulacije u kontekstu kvalitativnih istraživanja imajući u vidu da se njima ne testiraju hipoteze, nego stvaraju interpretacije. Svrha kvalitativne triangulacije postaje upotpunjenje razumijevanja fenomena rasvjetljavanjem njegovih različitih dimenzija ili elemenata konteksta, nasuprot potrazi za valjanosti i objektivnosti (Flick, 2018).

Epistemološki triangulaciju problematiziraju i postmodernistički autori/ce (Richardson i Adams St. Pierre, 2005), koji zadržavaju ideju kombiniranja pristupa, no ističu da ih se treba vidjeti kao plohe kristala zbog čega uvode naziv kristalizacije (Richardson i Adams St. Pierre, 2005) ili višežanrovske kristalizacije (engl. *multi-genre crystallization*) (Denzin, 2012)³. Tri točke u trokutu triangulacije konotiraju pogled na samoodređeni, ograničeni i fiksirani dio društvene stvarnosti, dok je u kristalizaciji fokus na *re-prezentaciji*, odbacivanju mogućnosti (jedne) istine, zagovaranju miješanja žanrova i kompleksnosti interpretacije (Richardson i Adams St. Pierre, 2005).

Najnovija etapa, pod nazivom “triangulacija 3.0”, odnosi se na razdoblje u kojem upravo Flick (2018) nastoji dalje metodološki razviti triangulaciju u kvalitativnim istraživanjima. Flick (2018) razgraničava “slabu” triangulaciju koja je rezultat pragmatične kombinacije metoda, bilo s ciljem povećanja valjanosti istraživanja ili kao kriterij kvalitete u kvalitativnim istraživanjima te “strogu” triangulaciju kojoj je svrha

² Ovdje nije moguće ulaziti u rasprave o tome mogu li se kvantitativne i kvalitativne metode, pa i različite kvalitativne metode, uopće kombinirati, a da se ne naruši linija konzistentnosti na razini epistemologija – teorijska perspektiva – metodologija. Za detaljniji prikaz tog aspekta, vidi npr. Olsen (2004) i Tashakkori i Teddlie (2010).

³ Denzin odnedavno radi tzv. obrat paradigme na osobnoj razini kad se u okviru svoje rekonceptualizacije mješovitih metoda oslanja na kritičke interpretativne metodologije te počinje biti zagovornikom kristalizacije namjesto triangulacije (vidi Denzin, 2012).

proizvodnja *dodatnog* znanja koje nije moguće dobiti upotrebom jedne metode i jednog teorijskog pristupa. Potonja se realizira tako što se triangulacija ugrađuje u srž istraživanja tako da se ostvari triangulacija podataka, triangulacija istraživača/ica, triangulacija metoda te triangulacija (teorijskih) perspektiva. Potonju naglašava kao ključnu, pri čemu teorijske postavke unaprijed razlažu kako bi se utvrdile prednosti i ograničenja u istraživanju nekog fenomena, a s ciljem kasnije triangulacije rezultata na određenim razinama i u određenim okvirima.

Naposlijetku, treba spomenuti da je bojazan od dobivanja moguće suprotstavljenih nalaza upotrebom većeg broja metoda prikupljanja podataka zaostatak postpozitivističkog viđenja triangulacije. Triangulacija u tom smislu osvjetljava jedan predmet istraživanja iz dva kuta, iz čega proizlazi da bi se nalazi onda trebali dobrim dijelom potvrđivati i podržavati, dok odstupanja umanjuju valjanost pa time i pouzdanost podataka. U kontekstu kvalitativne metodologije, Denzin (2012: 82) ističe da “stvar poznamo samo preko njezinih reprezentacija“, a prema Flicku (2018) i Silvermanu (2014), triangulacija bi u kvalitativnim istraživanjima trebala stvarati višak znanja na različitim razinama. U skladu s tim, tumačenje suprotstavljenih rezultata dobivenih triangulacijom u višemetodskim (i mješovitometodskim) istraživanjima ne treba razumijevati kao “suprotstavljene reprezentacije predmeta, nego [pokazuju] različite konstrukcije fenomena – na primjer, na razini svakodnevnog znanja i na razini praksi“ (Flick, 2018: 23). Dodatno, Campbell i dr. (2020) u svom pregledu toga kako praktičari i donositelji politika tumače vrijednost konvergentnih i divergentnih podataka dobivenih triangulacijom u mješovitometodskom istraživanju pokazuju da takvi podatci otvaraju nova konceptualna pitanja i područja istraživanja, dok je projektnim dionicima najvažnija transparentnost oko dometa divergentnih podataka kako bi donijeli informiranu odluku o upotrebi podataka.

NARATIVNI PODACI I NJIHOVA ANALIZA: PROSTOR ZA TRIANGULACIJU

Narativni pristupi u kvalitativnim istraživanjima odnose se na podskup kvalitativnih istraživačkih strategija koji za opisivanje ljudskog djelovanja koriste narative, a pritom narativno znanje u obliku priča vrednuju kao najrasprostranjeniji način organiziranja svakodnevnog iskustva u životu pojedinca (Clandinin, 2006). Narativno istraživanje usredotočuje se na proživljena iskustva malog broja sudionika/ca istraživanja (Chase, 2005; Clandinin i Rosiek, 2007; Pinnegar i Daynes, 2007), no to može dovesti do pogrešnog uvjerenja da je riječ o atomističkom pristupu istraživanju koji započinje i završava pukim prepričavanjem iskustava (Kim, 2016).

Iako se čini da *narativno istraživanje* upućuje na jedinstvenu metodologiju koja obuhvaća jasan skup postupaka, oni se ipak odnose na različite strategije pristupa predmetu istraživanja i različite analitičke postupke. Dvije glavne tradicije analize razgraničio je još Polkinghorne (1995) kao paradigmatSKU i narativnu analizu. Temeljna razdjelnica između paradigmatSKe i narativne analize odnosi se na tretiranje narativa sudionika/ca kao predmet istraživanja ili kao sredstva pomoću kojeg se istražuje tematski specifičan predmet istraživanja. ParadigmatSKa analiza u skladu s tim prikuplja narative sugovornika/ca na kojima potom koristi paradigmatSKe analitičke postupke prepoznavanja elemenata kao članova kategorije za proizvodnju taksonomija i kategorija iz zajedničkih elemenata svih dobivenih podataka, što se uglavnom odvija pomoću postupka kodiranja (Creswell, 2007). Polkinghorne (1995) taj postupak analize naziva analizom narativa jer se analiza kreće od priče prema konceptualnim elementima, nasuprot drugom tipu analize koji naziva narativnom analizom i koja funkcionira kombiniranjem elemenata narativa u priču sa zapletom. Ovdje se pojam *zapleta* posuđuje iz književne analize da bi naglasila važnost elemenata i strukture narativa u procesu analize koja se temelji na *rekonstrukciji priče*⁴ (engl. *restorying*) iz *sirovih* podataka. Postupci rekonstrukcije priče uključuju čitanje transkripta, analiziranje priče s ciljem razumijevanja značajnih proživljenih iskustava te rekonstrukciju priče sugovornika/ce u kronološkom slijedu (Creswell, 2007; Ollerenshaw i Creswell, 2002). U takvom je istraživanju predmet istraživanja sam narativ, a cilj je narativne analize da se kroz posebnu metodu reorganizacije narativa stvori uzročna *narativna* veza između elemenata iskustva i/li ideja, što je jedna od značajnih prednosti narativnog istraživanja pred ostalim kvalitativnim istraživačkim strategijama (Creswell, 2007).

Promišljanje odnosa između načina tretiranja narativa, vrste podataka koja se u narativu dobiva i tipa analize dodatno pojašnjava Flick (2018) na primjeru epizodičnog intervjua (engl. *episodic interview*). U takvom intervjuu, koji kombinira niz narativnih i nenarativnih pitanja, moguće je zahvatiti različite tipove znanja sugovornika/ca, to jest, narativno-epizodično znanje koje se odnosi na konkretne situacije u njihovom kontekstu te semantičko-konceptualno znanje koje se odnosi na apstraktna znanja utemeljena na sugovornikovim/ičinim prethodno generaliziranim životnim situacijama i iskustvima. Razlika u odnosu na Polkinghorneovu podjelu je ta što Flick time otvara prostor tomu da se i narativna analiza i analiza narativa stavi u paradigmatSKe okvire. Takva narativna analiza može iznjedrili teme na drukčiji način od tematske analize ili drugih vrsta kodiranja, no fokus analize još uvijek nije narativ kao takav, nego proizvodnja *značenja* u narativu. Drugim riječima, u obje

⁴ Ovdje treba napomenuti da postoje i druge metode rekonstrukcije priče, od kojih su neke analiza formalnih elemenata priče (vidi Polkinghorne, 1995), pristup problem – rješenje ili analiza trodimenzionalnog prostora iskustva u užem smislu (vidi Ollerenshaw i Creswell, 2002).

takve analize u paradigmatском okviru, narativ omogućava uvid u sugovornikovu/ičinu društvenu zbilju te se narativ ne tretira kao proizvod njegove (društveno-kulturne) zbilje.

Narativno istraživanje je, dakle, strategija unutar koje je jednom metodom prikupljanja podataka moguće izazvati priče sugovornika/ca koje uključuju različite vrste znanja. Time se otvara prostor za triangulaciju podataka upotrebom različitih metoda analize, pri čemu su obje teorijsko-konceptualno uokvirene, no omogućavaju različite perspektive na fenomen. U članku se prikazuje način na koji je moguće upotrijebiti jednu metodu prikupljanja podataka, narativni intervju, za provođenje analitičke triangulacije (Kimchi, Polivka i Stevenson, 1991; Leech i Onwuegbuzie, 2007; Thurmond, 2001), odnosno upotrebe dviju različitih metoda analize na istim podacima kako bi se fenomen promotrio iz dva kuta gledanja.

TEORIJSKO-METODOLOŠKO UTEMELJENJE ZA ANALITIČKU TRIANGULACIJU: PRIMJER ISTRAŽIVANJA MEĐUNARODNIH KRUŽNIH RADNIH MIGRACIJA

Kako se u ovom radu prikazuje primjena triangulacije na primjeru istraživanja međunarodnih kružnih radnih migracija, u ovom se dijelu najprije navode temeljna teorijsko-konceptualna određenja i metodološki aspekti provedenog istraživanja. Nakon toga se detaljnije pojašnjavaju razlozi zbog kojih cilj istraživanja zahtijeva provedbu dviju vrsta analize, analizu narativa putem kodiranja te narativnu analizu putem rekonstrukcije narativa sugovornice kao vinjete.

Teorijsko-konceptualni i metodološki aspekti istraživanja međunarodnih kružnih radnih migracija

Cilj je provedenog istraživanja bio utvrditi i razumjeti elemente radno-migracijskih iskustava migrantkinja zaposlenih u različitim sektorima koji podržavaju međunarodne kružne radne migracije.⁵ Kružne radne migracije oblik su ponavljajućega migrantskog kretanja s ciljem ekonomske aktivnosti u mjestu odredišta, nakon čega slijedi razdoblje povratka i boravka u domicilnom okruženju (Newland, 2009; Triandafyllidou, 2013; Wickramasekara, 2011). O tim je razdobljima odlaska i povratka uobičajeno govoriti kao o ciklusima kružnih radnih migracija, koji su obilježeni relativno dugotrajnijim odvajanjem poslovnog i privatnog aspekta života, te ograničenim mogućnostima njihova povezivanja tijekom pojedinog ciklusa. Da bi

⁵ Ovdje prikazani cilj istraživanja, kao i podaci koji su uzeti kao ilustracija postupka triangulacije u tekstu ispod samo su dio šireg projekta provedenog u sklopu doktorskog rada *Međunarodne kružne radne migracije: iskustva žena iz Slavonije* (2021).

se ostvario i održao, kružni oblik migrantskog kretanja uključuje organizaciju i održavanje života, posla i društvenih veza na dva (ili više) mjesta, mada je jedno od tih mjesta primarna točka orijentacije, odnosno dom migranta/kinje (Hugo, 2013, 2015). Iako je zabilježen općenit porast kružnih migracija u posljednjih dvadesetak godina, taj oblik migracije najviše koriste žene jer im omogućuje balansiranje plaćenog rada s obiteljskim i kućanskim obvezama (Morokvašić-Müller, 2002). Participacija u tom specifičnom obliku migracije stoga uključuje prilagodbu tržištu rada i društvu odredišta, preraspodjelu kućanskih i obiteljskih obveza tijekom razdoblja odsutnosti migrantkinje, no uokvireno postojećim nejednakostima unutar kućanstva koje utječu na odluke o raspodjeli ekonomske koristi i nastavku kružnih ciklusa (de Haas i Fokkema, 2013: 209).

Imajući u vidu složenost kružne radne migracije, upotrjebljena je narativna strategija istraživanja koja u migracijskim studijima upravo ima ključnu ulogu u boljem razumijevanju migracija kao dinamičnog procesa (Iosifides, 2011; Poleti Ćosić, 2022). Istraživanje se epistemološki utemeljilo u pragmatičkoj tradiciji koja nalaže fokus na izravna i kontekstualizirana iskustva kao temelje znanja potrebnog za razumijevanje društvene stvarnosti (Clandinin i Rosiek, 2007). Proživljeno iskustvo uokvireno je vremenom i prostorom koje prožima interakcijska dimenzija, a koja uključuje i osobne i društvene elemente. Osobni se aspekt odnosi na pojedinčeva unutarnja stanja, emocije, nade, estetske reakcije i moralne dispozicije, dok društveni aspekt odražava egzistencijalne uvjete koji proizlaze iz interakcija s drugima u nečijem okruženju (Ollerenshaw i Creswell, 2002). Promatrajući iskustvo kroz njegove tri dimenzije, narativno istraživanje istražuje osobna iskustava koja su, zbog svoga relacijskog karaktera, uvijek smještena u društveni kontekst iz kojeg proizlaze (Clandinin, 2006).

Podaci o radno-migracijskim iskustvima prikupljeni su provedbom 25 telefonskih narativnih intervjua⁶ s kružnim radnim migrantkinjama iz Slavonije, zaposlenih na niskokvalificiranim poslovima njege u privatnom kućanstvu (11), poljoprivrede (6) i turističko-hotelijskim poslovima (8) u Italiji, Austriji i Njemačkoj. Glavni kriteriji uzorkovanja bili su ukupno trajanje migracije od minimalno godinu dana i zaposlenje u različitim sektorima, što je važno zbog različite organizacije rada koja se nalazi u podlozi kružnog kretanja. Osim tih kriterija, međutim, u istraživanju je

⁶ Terensko istraživanje provedeno je uglavnom tijekom razdoblja karantene i smanjene mogućnosti kretanja uslijed pokušaja sprečavanja širenja pandemije bolesti COVID-19 2020. i djelomično 2021. godine. S obzirom na to da su sugovornice migrantkinje koje telekomunikaciju godinama koriste za svakodnevni kontakt s obitelji, rodbinom i drugima tijekom razdoblja rada u inozemstvu, narativni intervjui provedeni su bez uočenih problema. Štoviše, zbog toga što su navikle da ih sugovornik/ca tijekom razgovora ne vidi, razvile su vještinu verbalnog izražavanja svega što bi u intervjuu uživo moglo ostati neizrečeno ili preneseno putem gestikulacije (što se pokazalo i u drugim istraživanjima, npr. Holt, 2010, Vogl, 2013, prema Oltmann, 2016).

bilo važno ostvariti heterogen uzorak (Patton, 2002) u aspektima životnog ciklusa, strukture kućanstva i obiteljske strukture te ruralno-urbanog mjesta stanovanja, budući da su se tražili zajednički obrasci u životima kružnih migrantkinja bez obzira na varijacije po tim kriterijima.

Protokol za intervju sastojao se od dva dijela tako da je intervju započeo generativnim pitanjem koje je glasilo “Možete li mi ispričati kako je došlo do toga da ste se zaposlili u inozemstvu i kako je Vaš život izgledao otad pa do danas?” Generativno pitanje postavljeno je strateški tako da sugovornice ispričaju okolnosti koje su ih motivirale na taj oblik radne migracije, predstave svoje radno-migracijske povijesti te opišu svoju svakodnevicu u kontekstu migracije (Chase, 2003; Kim, 2016). Drugi dio protokola bio je polustrukturiran te je s jedne strane bio usmjeren na produblivanje elemenata početnog narativa uključujući vremenski, prostorni i interakcijski kontekst proživljenih iskustava (Clandinin i Rosiek, 2007; Kim, 2016; Kvale, 2007), a s druge strane obuhvatio teme koje su detektirane kao konceptualno-teorijski važne s obzirom na ciljeve istraživačkog projekta: specifična radno-migracijska iskustva u inozemstvu, zaposlenje u zanimanju, svakodnevica i održavanje veza između dva mjesta te refleksija i percepcija Slavonije. Iako je namjera pitanja u protokolu izazvati različite tipove iskustava, u provedbi narativnog intervjua ne očekuje se dobivanje podataka u tako strogoj podjeli. Sugovornice (se potiče da) iznose svoja iskustva na razgovoran način stoga se postupci analize ne ograničavaju na odgovor dobiven generativnim pitanjem i onaj dobiven polustrukturiranim nizom pitanja.

Obrazloženje postupaka analize s obzirom na dvojnost cilja istraživanja

Fokus na razumijevanje načina na koji se *održavaju* ciklusi kružne migracije podrazumijeva da se proces održavanja mora sagledati iz dva kuta gledanja. Prvi se odnosi na ostvarenje kontinuiteta uobičajenih migrantskih ciklusa odlazaka i povrataka, odnosno elemenata u njihovom iskustvu i kontekstu koji omogućavaju ponavljanje njihova odlaska u inozemstvo te povratka u domicilnu regiju. Drugi kut gledanja odnosi se na situacije neuobičajenog prekida rada u inozemstvu tijekom određenog razdoblja, nakon čega su sugovornice ponovno tražile i našle zaposlenje u inozemstvu, čime su nastavile svoju radnu migraciju. Te dvije perspektive na ustrajnost kružnih migracijskih ciklusa zahtijevaju dvije različite analize podataka – analizu narativa putem kodiranja i narativnu analizu putem rekonstrukcije priče. Cilj je analitičke triangulacije međusobno produblivanje i proširivanje rezultata analiza budući da proces kodiranja dekontekstualizira podatke i kategorizira ih na temelju sličnosti na višim razinama apstrakcije i općenitosti, dok se i vinjete usredotočuju

na odnose između elemenata na empirijskoj susljednosti (Maxwell i Miller, 2008). Epistemološki gledano, obje varijante analize vode dubljem razumijevanju značenja i djelovanja, a ne deduktivno-nomološkom eksplanatornom modelu objašnjenja (Miles i Huberman, 1994).

Elementi kontinuiteta uobičajenih migracijskih ciklusa dobiveni su kodiranjem u Nvivu. Proces kodiranja je vrsta analize koja je uobičajena pa tako i najrasprostranjenija u kvalitativnim istraživanjima. Kao strategija analize kvalitativnih podataka, kodiranje se odnosi na pronalaženje sličnosti u podacima različitih sudionika/ca i kategoriziranje podataka dodjeljivanjem značenjskih jedinica deskriptivnim ili inferencijalnim informacijama (Kvale, 2007; Maxwell i Miller, 2008). Značenje se ovdje ne nalazi unutar riječi ili fraze kojom se sažima dio teksta, nego ono proizlazi iz konteksta u kojem je ta fraza smještena, dok izbor koda ili pojma slijedi određenu interpretativnu logiku ili teorijski okvir (Miles, Huberman i Saldaña, 2014; Miles i Huberman, 1994). Podaci su analizirani upotrebom deskriptivnih kodova, interpretativnih i kodova obrasca (Miles i dr., 2014; Miles i Huberman, 1994), koji se međusobno razlikuju po razinama uključene interpretacije, od osnovnijeg dodjeljivanja klase fenomena segmentu transkribiranog narativa sudionika/ca, do pronalaženja obrazaca u lokalnim fenomenima i odnosima (Miles i Huberman, 1994). Prezentacija rezultata kodiranja slijedi ustaljeni format u kvalitativnim istraživanjima gdje je raspravni dio samog rada organiziran u skladu s glavnim kategorijama i obrascima koji proizlaze iz procesa kodiranja.

Vinjete omogućavaju strukturiranu rekonstrukciju povijesti radne migracije na temelju susljednosti (kontigviteta; engl. *contiguity*), to jest pronalaženjem odnosa između elemenata narativa (Creswell, 2007; Maxwell i Miller, 2008). Identifikacija susljednosti temelji se na identifikaciji vremenskih i prostornih odnosa između dijelova cjeline, odnosno kontekstualiziranih podataka u narativu sudionika/ca (Maxwell i Miller, 2008). Potonje je stoga sukonstruirani⁷ (engl. *co-constructed*) opis tog tijeka koji se analitički dobiva procesom rekonstrukcije priče i prikazom kroz vinjete sugovornica (Miles i Huberman, 1994). Rekonstrukcija priče je u ovom konkretnom slučaju način analize u kojemu istraživač/ica dobiveni "sirovi" narativ sugovornice nanovo priča na način da ispisuje radno-migracijsku povijest u njezinu vremensko-prostornom slijedu, uključujući kritičnu situaciju, aktere koji/e su u njoj sudjelovali kao i mikrosituacije koje sugovornica navodi kao značajna iskustvena uporišta bez kojih nije moguće razumjeti razvoj kritične situacije. Odnos između narativa sugovornica i vinjeta sažeto objašnjava Erickson (1986: 150, prema Miles

⁷ Vinjete su izrađene u suradnji sa sugovornicama na način da je istraživačica provela narativnu analizu i napisala vinjetu koju je potom poslala sugovornicama na komentiranje, dopunjavanje ili pojašnjavanje određenih dijelova, nakon čega su se vinjete prilagodile tim uputama i konačno odobrene od strane sugovornica.

i Huberman, 1994: 83) koji ističe: “Čak i najdetalnije vinjete su smanjeni iskazi, jasniji od stvarnosti... ne predstavljaju izvorni fenomen jer je to nemoguće... Radi se o apstrakciji, analitičkoj karikaturi (prijateljskog tipa)... koja naglašava autorovu interpretativnu perspektivu.”

Analitički postupci vezani za izradu vinjeta posebno su izazovni u istraživanju koje uključuje veći broj sugovornica, stoga je bilo potrebno razmotriti što se dobiva prikazom vinjeta svih sugovornica koje su doživjele neuobičajen prekid u zaposlenju u inozemstvu nasuprot odabiru manjeg broja sugovornica pomoću određenih kriterija.⁸ Tu se poziva na Seidmana (2006) koji ističe da kada nacrt istraživanja uključuje izradu vinjeta usmjerenih na određene dijelove narativa ili šire profile sugovornika/ca, obično se predviđa manji broj sudionika/ca, budući da se ne zahtijeva teorijsko (ili empirijsko) zasićenje, kao što je to uobičajeno u procesu kodiranja. Za dodatnu analizu putem izrade vinjeta odabrane su tri sugovornice, na temelju kriterija zaposlenja u određenom sektoru zbog razlika u radnim aranžmanima u tim sektorima te temeljem najdužeg ukupnog trajanja njihove migracije zbog pretpostavke da će sugovornice koje su najduže u kružnim radnim migracijama imati najbogatija iskustva.

Prikazane vinjete nisu reprezentativne za populaciju međunarodnih kružnih radnih migrantkinja, nego pružaju gust prikaz kritičnog slučaja u kojem se razmatraju motivacije, okolnosti i akteri kako bi se fenomen razumio iz logike interpretacije svijeta zbilje sugovornice. Vinjete imaju ono što Maxwell (2004) i Creswell, (2007) nazivaju narativnom uzročnom vezom, što ujedno podrazumijeva da nije riječ o prikazu objektivne stvarnosti čiju je znanstvenu valjanost zbog toga moguće dovesti u pitanje, zbog, primjerice, lošeg pamćenja sugovornice. Nasuprot tomu, riječ je o rekonstrukciji jednog dijela svijeta života sugovornice, koja se stvara tijekom samog intervjua te je tako izrečena iz perspektive današnjice (Maxwell, 2004). Radi se o povezivanju niza situacija, događaja, aktera i djelovanja u nešto što sugovornica predstavlja kao značajne za ostvarenje migracijskog puta, iz vlastite perspektive, na način na koji ih ona razumijeva. Iako se radi o rekonstrukciji iskustava triju sugovornica, što bi moglo izazvati prigovore o subjektivnosti i nepoopćivosti tih slučajeva, njihova je važnost u razumijevanju djelovanja budući da sugovornice na

---

⁸ Ukupno 10 sugovornica od 25 intervjuiranih prekidale su svoje migracije. Za dodatnu analizu vinjetama su odabrane one koje su najdulje bile angažirane u takvom obliku migracije. Iz sektora poljoprivrede odabrana je sugovornica koja radi u Njemačkoj već 23 godine, odnosno 27 godina uz 4 godine, odnosno 4 ciklusa pauze. U sektoru njege u privatnim kućanstvima, odabrana je sugovornica koja ima 20 godina iskustva rada u inozemstvu, odnosno 21 godinu uz jednu značajnu pauzu od godinu dana. U tih godinu dana sugovornica je zbog kratkotrajnih ciklusa zaposlenja i povrataka od mjesec dana izostala šest puta tijekom te godine. U sektoru ugostiteljstva i hotelijerstva, odabrana je sugovornica koja radi pet godina, odnosno šest godina uz godinu dana pauze, odnosno uz propuštanje dvaju ciklusa.

temelju takvog shvaćanja vlastitog života oblikuju svoje strategije, planove i načine orijentacije prema onome što prepoznaju kao svoje okolnosti.

PRIKAZ TRIANGULACIJE REZULTATA KODIRANJA I VINJETE MIGRANTKINJE

Rezultati i interpretacija kodova vezanih za organizaciju kućanskih obveza kao točka u triangulaciji

Analiza narativnih intervjuva putem kodiranja u prvi plan stavlja mapiranje zajedničkih elemenata koji se pojavljuju u iskustvima svih sugovornica, a koji su ključni za održavanje uobičajenih kružnih migracijskih ciklusa. Kodiranje pruža uvid u ono što je u njihovoj okolini i iskustvu *nužno* kako bi se pojedini ciklus kružne migracije ostvario, a temelji se na apstrahiranju tih elemenata iz iskustva i konteksta, mada se uvijek oslanjaju na taj kontekst. Ispod se prikazuju rezultati kodiranja i kratka interpretacija kodova povezanih s organizacijom kućanskih obveza kako bi bili usporedivi s temom koja se prožima u vinjeti. Imena sugovornica promijenjena su zbog anonimizacije.

Prvi zajednički element odnosi se na izraženu materijalnu i emocionalnu podršku migrantske mreže koja posreduje zahtjevne uvjete rada i nesigurnosti povezane sa zaposlenjem. Mreža se koristi za širenje informacija o dostupnosti zaposlenja te učenje posla i jezika države primitka. Drugi ključni element je privrženost i percepcija regije koji se isprepliću s nužnošću zaposlenja u inozemstvu na način da migrantkinjama izostaje želja za stalnim preseljenjem u državu primitka. Slavonija predstavlja njihov dom i društveno uporište, ali zbog percipirane ekonomske stagnacije regije te negativnih prethodnih radnih iskustava ne traže zaposlenje u Slavoniji. Posljednji je element privremenost razdoblja plaćenog rada u inozemstvu zaposlenja i izbjivanja iz domicilnog okruženja koji je ključan za raspodjelu kućanskog rada u vlastitom kućanstvu. Bez niza pripremnih aktivnosti i (re)organizacije obveza u vlastitom kućanstvu, migracija žena ne bi bila moguća.

Sugovornice opisuju da im rad u ciklusima doista pogoduje zbog mogućnosti balansiranja zaposlenja u inozemstvu koje donosi visoke naknade (u odnosu na eventualno zaposlenje u regiji) te obveza u kućanstvu i obitelji. U citatima ispod se osvjetljava to da privremenost kružne migracije kroz kratkotrajne cikluse u kojima se odvija zaposlenje pogoduje kontinuiranoj privremenosti preraspodjele kućanskog rada. Tijekom razdoblja izbjivanja migrantkinja iz kućanstva, članovi/ce obitelji preuzimaju neke kućanske obveze, i to one koji se odnose na zadovoljavanje neposrednih vlastitih potreba poput kuhanja, pranja vlastitog rublja i sličnih poslova koji ne mogu dočekati povratak migrantkinja.

Svekrva im kuha kad ja odem, a ostalo oni znaju. Zna muž i kuhat, ali ona je rekla da će ona kuhat. A ovo ostalo, kuća i to – to oni održavaju koliko je to moguće. (Gorana, 47 godina, poljoprivrednica)

Ništa, muž kuha, on voli kuhati. Sin stavi suđe prati, stavlja veš jednom tjedno, pokazala sam mu kako se pere uniforma njegova. Sve ovo ostalo sam mu pokazala. Bijelo ne peru, jer ima bijelog, imaju kuhinjske krpe pa ne peru. Rekla sam im: "Imate dovoljno za tri tjedna, ručnika ima jako puno, tamo raširite da se osuše i kad se osuši, stavite u korpu". Međutim, imam tu prijateljicu koja dođe, ona gurne u mašinu, iz mašine u sušilicu i evo, milina. Ali posebno neke pripreme, ne, ne, ništa, ništa. (Jelena, 57 godina, njegovateljica)

Život obitelji u kućanstvu zahtijeva kontinuiranu reprodukciju koja se kod sugovornica odvija tako da se kućanstvo ili priprema prije njezinog odlaska na rad u inozemstvo ili se organizira i mobilizira lokalna mreža na koju se prebacuju neke od obveza. Nakon povratka iz radnog ciklusa, odvija se period nadoknađivanja kućanskih poslova, brige i upravljanja kućanstvom. To je zajedničko svim migrantkinjama neovisno o sektoru zaposlenja i duljini ciklusa, no s različitim intenzitetima ovisno o lokalnoj podršci i duljini izbivanja.

Pa, očistim, operem kuću, sve što mogu, od zavjesa, podova, pospremim ono generalno, što kažu. Ja nikad ne vršim generalno, ovo, ono, nego sve je u hodu, to, to, to, to. Bitno da kad odem, da ostavim sve čisto. Znači, nema me dva mjeseca, kad se vratim nakon dva mjeseca, onda opet sve ispočetka. Nije to kao kad sam ja kući, ali sve skupa, znači, posteljinu čistu pripremam njemu, to, to, to, jela ta skuham, nekoliko vrsta i stavim po tri, četiri posudice tako manje, da on sebi ima obroke. Bitno da ima kuhano iako on ne ide u nikakve restorane, ne naručuje jela da možeš naručiti šta hoće pa da ti dovezu doma, on to neće. Napravim mu neke kolače, ovo, ono [smijeh], ono što mu traje ili tako. Uglavnom, sve mora biti čisto, oprano, zavjese, prozore, sve i on, on... Kad dođem tamo moram isto radit tamo, moram i ovdje. (Danijela, 67 godina, njegovateljica)

Danijela opisuje jedan takav ciklus neplaćenog rada koji je prožet pripremom kućanstva i obrocima za supruga te ponovnim vraćanjem kućanstva u "regularno" stanje po povratku. Mada nastoji istaknuti da ne obavlja takvu pripremu kroz generalno čišćenje kuće, ipak govori o tome da urednost i čistoću svog kućanstva održava na način da kućanske poslove odrađuje svaki dan, usputno, ali detaljno, pa je kuća spremna za njezino izbivanje. Slično opisuje i Monika:

E sad, normalno da čekaju kad ja dođem, onda ne znate u koji ćošak da krenete, kad dođete, radit. Ja volim se smijati inače, kažem ja mojoj kolegici: "Ja

kad dođem kući kod mene, mrvice ne padaju na zemlju, to sve ostane u zraku“. Kaže: “Kako?” Reko: “Od paučine“ [smijeh]. I tako, pa u frižideru samo žica, reko, ništa drugo. Onda ja to napunim, onda opet vidite. Tako da, lijepo se živi. [...] A prije, kćerka je bila, čekajte, mislim da je bila osmi razred ili je završavala. Znae kako je bilo? Kćerka je jedna više propatila. Morala je napraviti, muž je još uvijek radio, nije kod kuće bio. (Monika, 63 godine, njegovateljica)

U mnogim slučajevima migrantkinje ovise o potpori drugih članova/ica, najčešće žena, iz svoje šire obitelji ili bliskih prijateljica, posebno kad je riječ o kućanskim obvezama. Dodatno, oslanjaju se na plaćenu pomoć susjeda ili svoje odrasle djece kako bi im pomogli u obavljanju različitih vanjskih zadaća. Ta je podrška ključna za održavanje njihovih životnih uvjeta, uključujući održavanje vrtova, povrtnjaka i brigu o životinjama koje možda imaju. Priroda pomoći koju primaju naglašava da se za ostvarenje kružne migracije moraju razviti strategije (re)organizacije plaćene i neplaćene pomoći, ovisno o životnim uvjetima i lokalnoj mreži podrške koja im je na raspolaganju.

Ja imam svoga supruga kod kuće, a u blizini žive njegovi roditelji. On s vremena na vrijeme ode kući na ručak. Svekrva je još, ono, u snazi, kuha, sprema. Starija je, ali je zdrava, i ono, funkcionira. Tako da on nekad, mislim, zna on sebi napraviti, mislim, ja ne zamrzavam i ne pravim hranu, on sam sebi napravi, nekad si naruči, nekad ode kod roditelja, i tako. Nije to dugo, to je 14 dana. (Nada, 59 godina, njegovateljica)

U pogledu triangulacije, navedeni kodovi predstavljaju jednu točku, odnosno perspektivu na proces održavanja u kružnim migracijama. U biti, ta perspektiva omogućava razumijevanje onoga zajedničkog u iskustvima svih sugovornica što je potrebno da se ciklusi kružne radne migracije nanovo ostvaruju. Iako određene promjene u podjeli poslova mogu nastupiti poput toga da, primjerice, suprug preuzme pripremu kolača kako bi održao obiteljsku tradiciju dok je supruga odsutna, takve dugotrajne promjene nisu tipične za iskustva sugovornica. Privremena preraspodjela kućanskih poslova ne dovodi do značajnih promjena u ustaljenim obiteljskim obvezama i odgovornostima, osobito kod migrantkinja koje žive s obitelji. Društvena očekivanja prema ispunjavanju obveza neplaćenog rada u okviru njihovih uloga supruga, majki i baka ostaju uglavnom nepromijenjenima, te najčešće ne dolaze samo kao pritisak izvana, nego su internalizirana kroz osjećaj odgovornosti za takve poslove i brigu. Identifikacija zajedničkih obrazaca unutar heterogenog uzorka koji uključuje zaposlenje u različitim sektorima rada i u različitim državama zaposlenja ovdje upućuje na važnost i tvrdokornost ispreplitanja ekonomske i rod-

ne dimenzije. Kodiranje, kroz proces apstrahiranja onoga suštinskog u njihovim iskustvima i razmatranja veza između tih elemenata, rasvjetljava paradoks kružnih migracija: iako upućuju na privremene promjene, one zapravo stabiliziraju i reproduciraju postojeće rodne norme u podjeli rada unutar kućanstva.

Prikaz vinjete i njezina interpretacija kao točka u triangulaciji

Izrada vinjete kao narativni čin gustog ispisivanja kronologije ključnih sugovorničinih odluka, događaja, opravdanja i refleksija, ključna je za razumijevanje održavanja baš u kružnom obliku međunarodne radne migracije, nasuprot stalnog preseljenja u inozemstvo ili ostanka i zaposlenja u domicilnoj regiji. Tri sugovornice čije su vinjete izrađene komentirale su ispisane vinjete, dopunjavale i pojašnjavale, naposljetku i odobrile kao doista proživljeni i ispričani slijed tog dijela njihovih života. Zbog duljine teksta vinjeta, ovdje se prikazuje samo vinjeta sugovornice Dubravke.⁹

Vinjeta je izrađena kao opis Dubravkina iskustva u kojem je očuvan narativni aspekt, odnosno povezanost između događaja, odluka i motivacija, a zatim konceptualno interpretirana i sagledana u širem društvenom kontekstu u kojem se odvija.¹⁰ Identifikacijom susljednosti istaknute su ključne točke u Dubravkinu iskustvu koje su dale oblik njezinoj kružnoj migraciji. Kako je fokus u vinjetama na pregledu radno-migracijskog puta sugovornice, njegova prekida i nastavka, u narativu se nije prikazala samo vremenska susljednost događaja kako su se oni odvijali, nego način na koji su ti događaji vezani za odluke o migraciji, umještene u širi obiteljski kontekst. Vinjete kroz prikaz niza događaja i odluka dodatno rasvjetljuju dimenziju održavanja u kružnom obliku radne migracije, zbog koje se kružne migrantkinje "nastanjuju u mobilnosti" (Catarino i Morokvasic, 2013: 251).

⁹ S obzirom na to da su tri vinjete rezultat analize metodom "prepričavanja" (engl. *restorying*) radno-migracijskih iskustava te su kao takve "gotov proizvod", vinjeta sugovornice Dubravke preuzeta je u potpunosti iz doktorskog rada.

¹⁰ Sličan postupak izrade vinjete kao deskripcije, a potom interpretacije iskustva koristi McAlpine (2016: 43-44), kako bi se "što je moguće bolje [sačuvalo] priču pojedinca bez intervencije naše interpretacije [...] ne samo u analizi nego i u načinu na koji prikazujemo rezultate analize". U samoj se izradi koristio *opći* princip analize koji koriste biografska istraživanja migracija koja imaju za cilj "ne samo rekonstrukciju intencionalnosti, koja proizlazi iz pojedinčevoga životnog ciklusa, nego i umještenost biografskog iskaza u društvene makrostrukture" (Apitzsch i Siouti, 2007: 7).

Dubravkina vinjeta

Dubravka ima 33 godine i živi u slavonskom selu sa suprugom i dva maloljetna sina. Završila je četverogodišnju strukovnu srednju školu te se ubrzo nakon izlaska iz sustava obrazovanja, a prije ulaska na tržište rada, vjenčala za svog sadašnjeg supruga. U sljedeće su tri godine ona i suprug dobili dva sina koji danas imaju 14 i 12 godina, a zbog brige za njih sugovornica i njezin suprug zajednički su donijeli odluku da se ona ne zapošljava. Razlog tomu je što bi trošak vrtića i organizacija čuvanja djece bili veći od njezine plaće. Suprug sugovornice završio je visokoškolsko obrazovanje i radi kao nastavnik u obližnjem gradu. O njezinoj radnoj migraciji razmišljali su nekoliko godina prije same potrage za poslom u inozemstvu, no u konačnici su se odlučili na taj korak ponajprije zbog toga što nisu imali dovoljno novca da plate sve tekuće obveze kad su im djeca krenula u školu. Tomu je prethodila višegodišnja potraga sugovornice za bilo kakvim zaposlenjem u Slavoniji, ne samo onim u struci, a neposredni financijski troškovi počeli su im stvarati dugove prema roditeljima i na bankovnim karticama. Prema vlastitim je riječima “otišla iz očaja da djeci, sebi i mužu stvori neku budućnost”, zato što je uvidjela da joj zaposlenje bilo gdje u Hrvatskoj više ne bi bilo dovoljno da ona i suprug dovrše i opreme svoje kućanstvo te da djeci, kad dođe vrijeme za to, omoguće visokoškolsko obrazovanje.

Odluku o njezinoj migraciji donijeli su zajednički, međutim uz dogovor sa suprugovim roditeljima na koje su se oslonili za pomoć u kući i brizi za djecu. U trenutku kad je prvi puta otišla, sugovornica i njezin muž imali su 27 i 29 godina, a njihova djeca 6 i 8 godina. Sezonski posao servirke u Austriji pronašla je preko prijateljice koja je već radila u hotelu koji je potraživao migrantske radnike/ce za nekoliko različitih pomoćnih radnih pozicija. Sugovornica je 2015. godine ostvarila kontakt s hotelskim menadžerom preko preporuke svoje prijateljice, a nakon telefonskog razgovora ponudio joj je posao servirke u zimskoj i ljetnoj sezoni.

Da se zaposli baš kao servirka, a ne kao sobarica, čistačica ili pomoćna radnica u kuhinji, bio je djelomično i njezin odabir jer smatra da joj zbog rada sa ljudima vrijeme na poslu brže prolazi te zato što je posao dinamičnijeg tempa, dok istovremeno nema veliku odgovornost. Pri tom prvom razgovoru s poslodavcem, sugovornica se pokušala informirati o mogućnostima skraćanja i produženja trajanja radnog boravka u Austriji jer su njezina djeca bila tek u nižim razredima osnovne škole i dotad su bila naviknuta na njezinu stalnu prisutnost u kući. Sugovornica je osjećala “ogroman strah, a opet sam znala da nemam druge jer inače neće imat šta obuč, a ne ići na faks”. Dogovorila je s poslodavcem rad u zimskoj sezoni, a rad u ljetnoj sezoni bio joj je ponuđen uvjetno, ako zadovolji kriterije ostanka na toj radnoj poziciji.

Sugovornica je ostala na toj radnoj poziciji i kod tog poslodavca godinu dana da bi svoju treću sezonu u Austriji prešla u drugi, također veliki, hotel, na istu radnu poziciju servirke. Kao razloge promjene radnog mjesta navodi višu plaću i jednostavniju prometnu povezanost sa Slavonijom. Kraća udaljenost od slovenske, a time i hrvatske granice, činila je, njezinim riječima, "psihološku granicu" jer bi u nekom hitnom slučaju mnogo brže mogla organizirati prijevoz do Slavonije. U Austriji se povezala s drugim radnicama iz Slavonije te je upravo preko takve poznanice, koja je u njezinu novom hotelu radila kao nadglednica sobarica, zapravo i osigurala preporuku i prijelaz na drugo radno mjesto. Sugovornica ističe da je poslodavac uzeo usmenu preporuku poznanice, ali da je i obavila intervju tijekom kojeg je dobila dojam da se provjerava njezina razina poznavanja njemačkog jezika, ali ne i druge vještine vezane za radnu poziciju servirke.

U novom je hotelu radila četiri godine, gdje je kao posljednju sezonu radila zimsku sezonu 2019./2020. godinu. Za to je vrijeme jednom prekinula svoju kružnu radnu migraciju na godinu dana, to jest nije radila zimsku sezonu 2017./2018. godine i ljetnu sezonu 2018. godine. Nakon dvije sezone nezaposlenosti vratila se raditi na isto radno mjesto. U ljeto 2020. godine zaposlila se u trećem hotelu, na radnoj poziciji sobarice, dok sljedeću zimsku sezonu ponovno nije radila budući da nitko od radnika/ca nije bio pozvan zbog zatvaranja hotela zbog pandemije bolesti COVID-19.

Sugovornici posao servirke odgovara jer je, ističe, istovremeno uzbudljiv zbog rada s gostima i usavršavanja njemačkog jezika, koji je učila u osnovnoj i srednjoj školi. Također, ističe i da joj je važno što su njezini radni zadaci jasni i predvidljivi pa je posao naučila brzo iako nije imala prijašnjega radnog iskustva. Osim toga, u usporedbi svog pristupa gostima s pristupom austrijskih radnika/ca u uslužnom sektoru, navodi da je "susretljivija" od njih, zbog čega osjeća da bolje radi taj posao i da je zbog toga gosti hotela, pa onda i nadređeni, više cijene.

U sva je tri hotela bila smještena u hotelu u kojemu i radi, premda su i neki radnici bili smješteni u obližnjim apartmanima koje im ustupa poslodavac. U prvom je hotelu isprva sobu dijelila s kolegicom iz Slavonije koja joj je pronašla prvi posao, a otad je imala vlastitu sobu s kupaonicom. Sugovornica ističe da zbog toga što radi dvokratno, nema puno slobodnog vremena na raspolaganju, vremena koje bi provela nekako drukčije osim odmaranja i spavanja. Ponekad slobodno vrijeme provodi u šetnji prirodom u naselju u kojem se nalazi hotel, a ističe da svaki slobodni trenutak provodi tako da se dopisuje ili razgovara s djecom, mužem i rodbinom u Slavoniji. Sugovornica kaže da ponekad ostaje na videovezi i razgovara s djecom o zadacima i školskim zadaćama ili šalje

suprugu recepte za kuhanje brzih jela prije odlaska u školu. Iako ima osjećaj da je donekle uključena u njihov život dok je u sezoni, nedostaju joj svakodnevne aktivnosti kojih nema kad razgovaraju videovezom, pa tu spominje šale, šakljanje, razgovore o usputnim događajima, nevažne dnevne nervoze i svađe, pravljenje pizze sa svojim sinovima i, općenito, obiteljske obroke.

Pred odlazak u zimsku sezonu 2017./2018. godine, njezinoj svekrvi, to jest suprugovoj majci, dijagnosticirana je teška maligna bolest koja je zahtijevala hitni operativni zahvat s očekivanim dugotrajnim oporavkom. Sugovornica te godine nije išla raditi u Austriju budući da nisu mogli organizirati to da njezin suprug uz svoje zaposlenje u nastavi vodi brigu o sinovima, oboljeloj majci i da održava vlastito i roditeljsko kućanstvo. Tijekom razdoblja njezine nezaposlenosti, suprug i ona podijelili su kućanski posao tako da on obavlja poslove vezane za čišćenje njihova kućanstva, održavanje okućnice obaju kućanstava, kupovine namirnica i odvođenja djece na izvannastavne aktivnosti, dok je sugovornica na sebe, osim njege suprugove oboljele majke, preuzela poslove kuhanja te pranja i peglanja rublja za oba kućanstva, čišćenje svekrvina i svekrova kućanstva te dječje zadaće. Sugovornica izričito napominje da je morala “napraviti sistem kao švicarski sat da sve funkcionira”, no da je usprkos takvoj podjeli kućanskih poslova, brige za djecu i njege ipak preuzimala i neke obveze za koje je njezin suprug bio zadužen budući da on “ne zna to kao ja”. Nadalje, opisuje to razdoblje kao teško svima, ali i izričito naglašava da smatra da je preuzela velik dio obveza na sebe kako bi “izbjegla razmišljati o svemu... Problemi su samo rasli”.

Pauza od rada u inozemstvu “unazadila ih je” i onemogućila ostvarenje plana kupovine auta, koji im je bio potreban zbog suprugova putovanja u obližnji grad na posao. Sugovornica smatra da je tih nekoliko mjeseci do oporavka njezine svekrve bilo i fizički i psihološki zahtjevnije od odlaska na rad u inozemstvo jer je i nju i supruga obuzela neizvjesnost oko financija. Osim toga, za razliku od rada servirke gdje je fokus na izvođenju rutinskih zadaća bez obzira na interaktivni uslužni, pa time i dinamični rad s gostima hotela, sugovornica ističe da joj je njega svekrve predstavljala “velika[u] odgovornost u kojoj sam bila sama i usamljena”, a ostanak kod kuće zbog toga joj ionako nije omogućio provođenje više vremena sa sinovima.

Sugovornica se iduću zimsku sezonu, 2018./2019. godine vratila na svoju radnu poziciju u Austriji, a brigu o djeci i svakodnevici podijelili su međusobno njezin suprug, svekrva koja je bila pokretna i zdravstveno stabilno te svekar. Međutim, već su u ljeto uvidjeli da će takva organizacija biti problematična jer su suprugovi roditelji onemoćali i nisu bili u zdravstvenom stanju brinuti se ni za koga osim za sebe same. Zbog toga je odlučila prestati raditi u inozemstvu te se zaposliti negdje u Slavoniji.

U proljeće 2020. godine, izbijanje pandemije COVID-19 ponukalo ju je, zbog straha od nove ekonomske krize i ponovne dugotrajne nezaposlenosti, da ne odustaje od rada u Austriji, na čemu je inzistirala kad je razgovarala o poslu s mužem. Ljetnu sezonu 2020. godine se tako ponovno preko prijateljice zaposlila u Austriji, ali ovaj puta na radnoj poziciji hotelske sobarice. Taj posao nije željela, nego je htjela ponovno pronaći posao servirke, koji joj je manje naporan, ali ga je prihvatila jer nije vjerovala da može pronaći drugo radno mjesto u kratkom razdoblju koje je imala do početka ljetne sezone. To je ujedno i posljednja sezona koju je odradila u inozemstvu jer su hoteli i ugostiteljski objekti u Austriji tijekom zimske sezone 2020./2021. godine zbog epidemiološke situacije bili zatvoreni za poslovanje.

Taj posljednji prekid smatra samo pauzom na koju je primorana zbog pandemije i u doglednoj budućnosti nema namjeru pokušavati se zaposliti u Slavoniji. Sugovornica se, međutim, nada da će ipak odraditi ljetnu sezonu kao sobarica, a potom pokušati pronaći posao servirke za još nekoliko sezona dok ne uštede novčani iznos koji su ona i suprug dogovorili kao dovoljan za "komotan" život. Iako sugovornica nema sa suprugom planova za preseljenjem cijele obitelji u Austriju, kaže da ni odlazak u inozemstvo nije posve isključen ukoliko nakon pandemije Hrvatska i Slavonija ponovno uđu u ekonomsku krizu, ali bi radije željeli ostati živjeti i raditi "doma".

Interpretacija proživljenog iskustva temelji se na razmatranju načina na koji su odluke o migraciji utkane u obiteljski kontekst čime podržavaju ili ograničavaju ekonomsku aktivnost sugovornica. U vinjeti se zahvaćaju razlozi za pojedine odluke u okviru promjenjivih obiteljskih okolnosti, poput bolesti članova obitelji, momenata ponovne procjene mogućnosti zaposlenja u regiji i ostalih momenata u životu koje sugovornica ističe kao značajne. Osim što je jasan značaj supružničkih odnosa u odlukama o migraciji, važnima se pokazuju i interakcije među *članicama* obitelji, posebno u vezi organizacije obiteljske svakodnevice i održavanje kućanstva.

Vinjeta kao druga točka triangulacije rasvjetljava novu dimenziju reorganizacije kućanskih obveza kako bi se migracija sugovornice ostvarila. Prekid zaposlenja u inozemstvu nije planiran niti podložan kontroli, nego proizlazi iz neočekivanih promjena u obiteljskim okolnostima sugovornica.¹¹ Dubravka je zajedno sa suprugom donijela odluku prestati raditi kao servirka u Austriji, kao i ostale odluke koje je uvijek donosila u okviru obitelji. No odluka o prestanku rada podrazumijevala je nekoliko stvari: prvo, nijedan drugi član/ica obitelji nije mogao brinuti o suprugovoj

¹¹ Narušeno zdravstveno stanje člana/ice obitelji ili same sugovornice bili su razlozi tog neočekivanog prekida migracije kod svih sugovornica koje su imale takve prekide.

majci, čak ni umirovljeni svekar; drugo, stalno zaposlenje supruga u javnoj službi u Hrvatskoj više je cijenjen od Dubravkina nestandardnog zaposlenja u inozemstvu, bez obzira na relativno veću naknadu za njezin rad; naposljetku, svekrvina bolest spriječila je radnu migraciju ne samo zato što je postala primateljica njege, nego i zato što svekrvin dio obiteljski podijeljenog posla nije mogao preuzeti nitko od ostalih članova/ica obitelji kako bi sugovornica mogla ostati u plaćenom radu. Rodni odnosi, kako unutar užih obiteljskih jedinica sugovornica, tako i u širem obiteljskom kontekstu, pokazuju se kao ključni za razumijevanje načina na koji su sugovornice donosile odluke o radnoj migraciji. Vinjeta jasno demonstrira kako ključni događaj poput bolesti člana obitelji narušava ustaljene, odnosno dogovorene i uspostavljene obrasce održavanja zaposlenja, obiteljskog života i svakodnevice kućanstva. Isto tako, rodnost određenih oblika rada, poput njege u obitelji, u ovom je slučaju imala primat bez obzira na veću ekonomsku korist od migracije. Dubravkina je zarada u inozemstvu višestruko veća od suprugove u obrazovanju, no bez obzira na to, njezino se zaposlenje prekida. Rad u školstvu nudi stalni ugovor o radu, no prekarnost zaposlenja u njezi zbog nestandardnoga radnog ugovora njegovateljica ipak je znatno umanjena zbog dostupnosti zaposlenja u njezi, odnosno potražnjom za radnom snagom njegovateljica u privatnom kućanstvu na razini Europske unije.¹²

U kontekstu promišljanja tih nalaza kao točke u triangulaciji kojom se dolazi do obogaćenja razumijevanja kontinuiteta kružne migracije, vinjeta predstavlja način održavanja u kružnoj migraciji kao rezultat *niza* strateških odluka i *niza* pregovaranja u okviru šire obitelji koji se aktivno propituju u okviru (svake od) životnih promjena. Za razliku od kodova koji pružaju prikaz zajedničkih elemenata nužnih za održavanje migracijskih ciklusa, u vinjeti se kroz narativnu uzročnost vidi način na koji se ekonomska strategija kućanstva preoblikuje kroz rodne norme u nizu mikrosituacija. Migracija se pritom pokazuje kao obiteljski projekt, što su utvrdila i neka ranija istraživanja migracija žena (King i Zontini, 2000; Morokvašić, 2014), međutim analitičkom triangulacijom dobiva se pregled nad načinima održavanja i prekidanja migracije te podcrtavaju unutarobiteljske rodne hijerarhije u pogledu odgovornosti za rad i vrednovanja plaćenog rada muškaraca i žena u okviru obitelji. Kao i kodiranje, vinjete također obuhvaćaju ispreplitanje ekonomske i rodne dimenzije, ali čine to kroz umještenost u obiteljske okolnosti koje ograničavaju djelovanje žene i njezinu participaciju u plaćenom radu. Drugim riječima, čak i kad su u životima sugovornica prisutni svi ekonomsko-rodni elementi koji podržavaju kružnu migraciju, a što je dobiveno kodiranjem (analizom narativa), kroz opis i interpreta-

¹² Primjerice, samo u EU se predviđa otvaranje dodatnih 4,3 milijuna radnih mjesta u njezi u razdoblju između 2022. i 2035. godine (European Centre for the Development of Vocational Training, 2023).

ciju vinjete (narativnom analizom) postaju jasni momenti u kojima rodna dimenzija gotovo prekida ustaljeni primat ekonomske dimenzije u nastavku migracije.

ZAKLJUČAK: DOPRINOS TRIANGULACIJE RAZUMIJEVANJU RAZLIČITIH PERSPEKTIVA FENOMENA

Na općenitoj razini, triangulacija rezultata iz kodiranja i vinjeta omogućila je rasvjetljavanje različitih perspektiva na rodnu i ekonomsku dimenziju koje stvaraju prilike i izazove vezane za ostvarenje kružne migracije žena. Dvije upotrijebljene analitičke metode pridonijele su dubljem razumijevanju fenomena tako što su postavljene u *dijalog* jedna s drugom, ne sa svrhom osiguranja valjanosti, nego sa svrhom kako širega, tako i dubljeg razumijevanja koje ne bi bilo moguće korištenjem samo jednog tipa analize podataka. Na interpretativnoj je razini jasno da oba tipa analize omogućavaju razumijevanje značenja, djelovanja i različite kontekstualiziranosti fenomena.

No, zaključno preostaje odgovoriti na pitanje što čini to dodatno znanje koje je dobiveno triangulacijom; u kakvom su *dijalogu* rezultati kodiranja koji upućuju na privremenost migracije s rezultatima (interpretacijom) vinjeta koja osvjetljava razloge prekida i strategije nastavka kružnih migracija? U članku se prikazuje način na koji jedno drugo podržavaju; kodovi pokazuju kako se rodni odnosi u obitelji u pogledu kućanskih poslova i brige u obitelji privremeno preraspoređuju, ali usprkos tome ustraju u uobičajenom obliku, dok vinjete pokazuju prijelomne trenutke u kojima ženska obveza bivanja skrbnicom u obitelji postaje nezaobilaznom u obiteljskom životu zbog čega se prekidaju zaposlenje i migracija. Strateška odluka kućanstva pokazala se ona koja se oslanja na rodnu obvezu žene da pruži njevu drugim članovima/icama obitelji, iako je ekonomski neisplativija te ograničava i odgađa dugoročne ekonomske ciljeve koje su postavili sami/e članovi/ce obitelji. Drugim riječima, kodovi pokazuju način na koji se planira i strategizira oko aspekata ostvarenja pojedinoga migracijskog ciklusa, čime se nastoji smanjiti razina nesigurnosti oko zaposlenja ili same migracije. Vinjeta pokazuje okolnosti prekida uspostavljene rutine migracijskih ciklusa, razloge prekida migracije kroz orodnjavanje ekonomske strategije kućanstva, kao i uspostavu novih okolnosti koji dovode do ponovnog razmatranja i odluke o nastavku kružne migracije.

Premda se u citatima i vinjeti određeni aspekti deskripcije i interpretacije preklapaju, jer je u oba riječ o (re)organizaciji kućanskog rada kako bi se migracija ostvarila, kodiranje koje se provelo na podacima svih 25 sugovornica ukazuje na važnost apstraktnije razine elemenata ostvarenja kružnih ciklusa koja nije jasno vidljiva u vinjeti. Bez obzira na duljinu trajanja ciklusa migracije u inozemstvu, odnosno sektora zaposlenja, pronalaženje zajedničkih obrazaca kodiranjem podata-

ka iz heterogenog uzorka pospješilo je razumijevanje toga da iako kružna priroda migracija sugerira njihovu privremenost, ona zapravo učvršćuje postojeće norme o raspodjeli rada unutar kućanstva. U vinjeti se taj element privremenosti samo nazire i moguće je bilo previdjeti njegovu važnost da nije rasvijetljen kodiranjem. No, vinjeta s druge strane preciznije zahvaća proces donošenja odluke o prekidu ili nastavku migracije s obzirom na promjenjive okolnosti u životu kućanstva i obitelji, što bi bilo teško, možda i nemoguće, zahvatiti kodiranjem pogotovo ako se uzme u obzir protokol koji ne ulazi dubinski u takav dinamičan aspekt procesa donošenja odluke. Narativno istraživanje s tako osmišljenim protokolom, međutim, ipak može iznjedrati i takve podatke, no potrebno ih je organizirati na način koji je drukčiji od kodiranja, pri čemu se takav tip rekonstrukcije priče pokazao iznimno korisnim.

Ovaj rad pokazuje potencijal i prednosti analitičke triangulacije na istim podacima dobivenima narativnom strategijom istraživanja. Analitička triangulacija ovdje omogućava razmatranje fenomena iz dviju perspektiva, jedne koja mapira elemente iskustva i povezuje ih na apstraktnijoj razini (analiza narativa) i druge koja gusto opisuje ključne elemente određenog procesa povezanih temeljem susljednosti (narativna analiza) s ciljem upotpunjenja razumijevanja predmetnog fenomena. Prema tome, triangulacija u kvalitativnim istraživanjima važan je element stjecanja znanja o fenomenu, a osobito je iskoristiva u istraživanjima koja proizvode sadržajno bogate podatke.

FINANCIJSKA POTPORA

Nema je.

SUKOB INTERESA

Autori izjavljuju da nema sukoba interesa.

ETIČKO ODOBRENJE / ETHICAL APPROVAL

Na instituciji nije bilo službenog tijela koje je donosilo odluke o etičnosti nacrtu istraživanja. Međutim, etički aspekti su se utvrđivali tijekom obrane nacrtu istraživanja i obrane sinopsisa doktorskog rada.

PRISTUP PODACIMA I TRANSPARENOST

Nije primjenjivo.

LITERATURA

- Breitmayer BJ, Ayres L i Knafel KA (1993). Triangulation in Qualitative Research: Evaluation of Completeness and Confirmation Purposes, *Image: The Journal of Nursing Scholarship*, 25 (3): 237–243. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.1993.tb00788.x>
- Campbell D i Fiske D (1959). Convergent and Discriminant Validation by the Multitrait–Multimethod Matrix, *Psychological Bulletin*, 56: 81–105. <http://dx.doi.org/10.1037/h0046016>
- Campbell R, Goodman-Williams R, Feeney H i Fehler-Cabral G (2020). Assessing Triangulation Across Methodologies, Methods, and Stakeholder Groups: The Joys, Woes, and Politics of Interpreting Convergent and Divergent Data, *American Journal of Evaluation*, 41 (1): 125–144. <https://doi.org/10.1177/1098214018804195>
- Catarino C i Morokvasic M (2013). Women, Gender, Transnational Migrations and Mobility: Focus on Research in France. U: Oso L i Ribas Mateos N (ur.). *The International Handbook on Gender, Migration and Transnationalism: Global and Development Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar, 246–267.
- Chase SE (2003). Learning to Listen: Narrative Principles in a Qualitative Research Methods Course. U: Josselson R, Lieblich A i McAdams DP (ur.). *Up Close and Personal: The Teaching and Learning of Narrative Research*. Washington, DC: American Psychological Association, 79–99.
- Chase SE (2005). Narrative Inquiry: Multiple Lenses, Approaches, Voices. U: Denzin NK i Lincoln YS (ur.). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 651–679.
- Clandinin DJ (2006). Narrative Inquiry: A Methodology for Studying Lived Experience, *Research Studies in Music Education*, 27 (1): 44–54. <https://doi.org/10.1177/1321103X060270010301>
- Clandinin DJ i Rosiek J (2007). Mapping a Landscape of Narrative Inquiry: Borderland Spaces and Tensions. U: Clandinin D (ur.). *Handbook of Narrative Inquiry: Mapping a Methodology*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 35–76.
- Creswell JW (2007). *Qualitative Inquiry & Research design: Choosing Among Five Approaches*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- de Haas H i Fokkema T (2013). Transnational Return and Pendulum Migration Strategies of Moroccan Migrants: Intra-Household Power Inequalities, Tensions and Conflicts of Interest. U: Oso L i Ribas Mateos N (ur.). *The International Handbook on Gender, Migration and Transnationalism: Global and Development Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar, 208–230.
- Denzin NK (2012). Triangulation 2.0, *Journal of Mixed Methods Research*, 6 (2): 80–88. <https://doi.org/10.1177/1558689812437186>
- Denzin, NK (2017 [1970]). *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Routledge, Taylor & Francis Group.

- DuBois WEB (1899). *The Philadelphia Negro*. New York: Schocken Books.
- Erickson F (1986). Qualitative Methods in Research on Teaching. U: Wittrock MC (ur.). *Handbook of Research on Teaching*. New York: Macmillan, 119-161.
- European Centre for the Development of Vocational Training. *Care workers: Skills opportunities and challenges (2023 update) | CEDEFOP*. . <https://www.cedefop.europa.eu/en/data-insights/care-workers-skills-opportunities-and-challenges-2023-update>. (19. prosinca 2023.)
- Flick U (2004). Triangulation in Qualitative Research. U: Flick U, von Kardorff E i Steinke I (ur.). *A Companion to Qualitative Research*. London: SAGE Publications, 178–183.
- Flick U (2018). *Doing Triangulation and Mixed Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Hammersley M (2008). Troubles with Triangulation. U: Bergman MM (ur.). *Advances in Mixed Methods Research*. London: SAGE Publications, 22–36.
- Holt A (2010). Using the Telephone for Narrative Interviewing: A Research Note, *Qualitative Research*, 10 (1): 113-121. <https://doi.org/10.1177/1468794109348686>
- Hugo G (2013). What we Know About Circular Migration and Enhanced Mobility (Policy Brief 7: 1–10). *Migration Policy Institute*. . <https://www.migrationpolicy.org/research/what-we-know-about-circular-migration-and-enhanced-mobility#:~:text=For%20countries%20of%20origin%2C%20circular,long%2Dterm%20labor%20market%20shifts> (16. studenog 2016.)
- Hugo G (2015). Constructing Migration in South-East Asia: Conceptual, Empirical and Policy Issues. U: Kreager P, Winney B, Ulijaszek S i Capelli C (ur.). *Population in the Human Sciences: Concepts, Models, Evidence*. Oxford: Oxford University Press, 292–330.
- Kim J-H (2016). *Understanding Narrative Inquiry: The Crafting and Analysis of Stories as Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Kimchi J Polivka B i Stevenson JS (1991). Triangulation: Operational definitions, *Nursing Research*, 40 (6): 364–366.
- King R i Zontini E (2000). The Role of Gender in the South European Immigration Model. *Papers: Revista de Sociología*, 60: 35–52. <https://doi.org/10.5565/rev/papers/v60n0.1030>
- Kvale S (2007). *Doing Interviews*. London: SAGE Publications.
- Lynd RS i Lynd HM (1929). *Middletown: A Study in Modern American Culture*. New York: Harcourt Brace.
- Leech NL i Onwuegbuzie A J (2007). An array of qualitative data analysis tools: A call for data analysis triangulation, *School Psychology Quarterly*, 22 (4): 557–584. <https://doi.org/10.1037/1045-3830.22.4.557>
- Lincoln YS i Guba EG (1985). *Naturalistic inquiry*. London: SAGE Publications.
- Maxwell JA (2004). Using Qualitative Methods for Causal Explanation, *Field Methods*, 16 (3): 243–264. <https://doi.org/10.1177/1525822X04266831>
- Maxwell JA i Miller BA (2008). Categorizing and Connecting Strategies in Qualitative Data Analysis. U: Hesse-Biber SN i Leavy P (ur.). *Handbook of Emergent Methods*. New York: Guilford Press, 461–477.
- McAlpine L (2016). Why might you use narrative methodology? A story about narrative, *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 4 (1): 32–57. <https://doi.org/10.12697/eha.2016.4.1.02b>

- Miles MB i Huberman AM (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Miles MB, Huberman AM i Saldaña J (2014). *Qualitative Data Analysis: A Methods Sourcebook*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Morokvašić M (2014). Gendering Migration, *Migration and Ethnic Themes*, 30 (3): 355–378. <https://doi.org/10.11567/met.30.3.4>
- Morokvašić-Müller M (2002). Migrations in Europe in the Nineties, *Revija za sociologiju*, 33 (1–2): 87–101.
- Newland K (2009). *Human Development Research Paper: Circular Migration and Human Development*. United Nations Development Programme.
- Ollerenshaw JA i Creswell JW (2002). Narrative Research: A Comparison of Two Restoring Data Analysis Approaches, *Qualitative Inquiry*, 8 (3): 329–347. <https://doi.org/10.1177/10778004008003008>
- Olsen W (2004). Triangulation in Social Research: Qualitative and Quantitative Methods Can Really Be Mixed? U: Haralambos M i Holborn M (ur.). *Developments in Sociology*. Manchester: Causeway Press, 1–30.
- Oltmann SM (2016). Qualitative Interviews: A Methodological Discussion of the Interviewer and Respondent Contexts, *Forum: Qualitative Social Research*, 17 (2). <https://doi.org/10.17169/fqs-17.2.2551>
- Patton MQ (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Thousand Oaks SAGE Publications.
- Pinnegar S i Daynes GJ (2007). Locating Narrative Inquiry Historically: Thematics in the Turn to Narrative. U: Clandinin JD (ur.). *Handbook of Narrative Inquiry: Mapping a Methodology*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 3–34.
- Polkinghorne DE (1995). Narrative Configuration in Qualitative Analysis, *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 8 (1): 5–23. <https://doi.org/10.1080/0951839950080103>
- Richardson L i Adams St Pierre E (2005). Writing: A Method of Inquiry. U: Denzin NK i Lincoln YS (ur.). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 959–978.
- Seidman I (2006). *Interviewing as Qualitative Research: A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences*. New York: Teachers College Press.
- Silverman D (2014). *Interpreting Qualitative Data*. London: SAGE Publications.
- Šarić M (2021). *Međunarodne kružne radne migracije: iskustva žena iz Slavonije [Doktorska disertacija]*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Tashakkori A i Teddlie C (ur.) (2010). *Sage Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Thomas WI i Znaniecki F (1918-1920). *The Polish Peasant in Europe and America*. New York: Random House.
- Thurmond VA (2001). The Point of Triangulation. *Journal of Nursing Scholarship*, 33 (3): 253–258. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2001.00253.x>
- Triandafyllidou A (ur.) (2013). *Circular Migration Between Europe and its Neighbourhood: Choice or Necessity?* Oxford: Oxford University Press.
- Vogl S (2013). Telephone Versus Face-to-Face Interviews: Mode Effect on Semistructured Interviews with Children, *Sociological Methodology*, 43 (1): 133–177. <https://doi.org/10.1177/0081175012465967>

Whyte WF (1943). *Street Corner Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Wickramasekara P (2011). *Circular migration: A triple win or a dead end?* Global Union Research Network Discussion Paper No. 15. Geneva: International Labour Organization.

Application of Analytical Triangulation in Narrative Research on International Circular Labour Migration

Marija ŠARIĆ <https://orcid.org/0000-0002-5608-5758>

Department of sociology of the University of Zadar, Croatia

msaric1@unizd.hr

ABSTRACT

Although triangulation is commonly used in sociology, its application in qualitative research is less frequent, often due to the perception that it serves primarily to ensure validity. This article contributes to discussions on analytical triangulation in qualitative research by demonstrating how it enables a more comprehensive understanding of a phenomenon through multiple perspectives. It presents the theoretical and methodological foundations of triangulation and applies two analytical approaches to the same dataset, using examples from narrative research on women's circular labour migration. The study aims to understand elements of migrant women's work experiences that enable and sustain international circular labour migration cycles. It is based on 25 narrative interviews with migrant women from Slavonia employed in domestic care, agriculture, and tourism sectors in Italy, Austria, and Germany. Two aspects of circular migration are analysed: the realisation of regular migration cycles—examined through coding all interviews—and atypical interruptions of migration cycles, followed by their continuation. The latter was explored using narrative reconstruction of stories from participants who experienced such disruptions. Coding results show that household duties are only temporarily redistributed during periods of absence yet persist in traditional forms over time. Vignettes reveal strategies for reorganizing domestic responsibilities, with turning points where the woman's caregiving role becomes indispensable, prompting a family decision to end migration. The use of analytical triangulation enables a richer understanding of how gender and economic dimensions intertwine to disable/enable women's circular labour migration cycles.

Key words: analytical triangulation, narrative research, vignettes, coding qualitative data, circular labour migration

